

УДК 316.4:373.2.034

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА

Калашнікова Людмила Володимирівна – кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології Чорноморського національного університету імені Петра Могили

У статті на основі спорідненості понять «безпека» та «безпека життєдіяльності», апелюючи до типологізації визначень концепту безпеки (В. Ліпкан) та систематизації аспектів його вивчення (В. Родачин), реалізовано спробу уточнення змісту безпеки життєдіяльності як соціального явища, а також з'ясування основних можливих соціологічних напрямів його дослідження. Зокрема, безпеку життєдіяльності визначено як складову втілення культури безпеки, складне утворення, що передбачає формування мотивації безпечного життя, спрямування базової культури безпечної поведінки, розв'язок таких компетенцій як сформованість комплексу знань й навичок своєчасного розпізнавання можливих загроз безпеці, знання стандартних правил поведінки в екстремальних ситуаціях, вміння реалізовувати дії щодо самозбереження. Серед можливих соціологічних напрямів його вивчення схарактеризовано об'єктивно-суб'єктивний, структурно-функціональний, соціокультурний та науковий. Останній з яких є найперспективнішим, зважаючи на його комплексність, можливість поєднати у собі три попередні.

Ключові слова: безпека, безпека життєдіяльності, соціальне явище, аспекти вивчення.

В статье на основе родства понятий «безопасность» и «безопасность жизнедеятельности», ссылаясь на типологизацию определенных концепта безопасности, разработанную В. Липканом, и систематизацию аспектов его изучения, представленную в работах В. Родачина, уточнено содержание понятия «безопасность жизнедеятельности», а также определены основные направления его исследования как социального явления. Безопасность жизнедеятельности рассматривается как составляющая воплощения культуры безопасности, сложное образование, которое предполагает формирование мотивации безопасного образа жизни, определение направления базовой культуры безопасного поведения, а также развитие таких компетенций как сформированность комплекса знаний и навыков своевременного распознавания возможных угроз безопасности, знание стандартных правил поведения в экстремальных ситуациях, умение реализовывать действия по самосохранению. Среди возможных социологических направлений его изучения выделены объективно-субъективное, структурно-функциональное, социокультурное и научное. Последнее из них является наиболее перспективным, исходя из его комплексности, возможности обобщения трех предыдущих.

Ключевые слова: безопасность, безопасность жизнедеятельности, социальное явление, аспекты изучения.

In article on the basis of the relationship of the terms "security" and "safety", referring to a typology of definitions of the concept of security developed by V. Lipkan, and systematization of aspects of his study, presented in the works of V. Rodachin, clarified the meaning of "safety", and also defined the main directions of his research as a social phenomenon. Safety is considered as a component of the embodiment of the safety culture, complex entity, which involves the formation of motivation the safe way of life, determine the direction of the underlying culture of safe behavior and the development of competencies such as the formation of a complex of knowledge and skills for timely identification of possible security threats, knowledge of the standard rules of behavior in extreme situations, ability to implement actions for self-preservation. Among the possible sociological areas of study selected subjective-objective, structural-functional, social, cultural and scientific. The last of these is most promising based on its complexity, the possibility of generalization of the previous three.

Keywords: security, safety, social phenomenon, aspects of the study.

В умовах соціально-економічної, політичної нестабільності, постійного наростання інформаційного перенасичення життєвого простору людини, для неї все більш значимим стає переживання відчуття благополуччя, впевненості, комфорту, щастя, яке у буденному розумінні традиційно асоціюється з безпекою як антропологічною константою буття, базовим мотиваційним механізмом життєдіяльності. Проте варто зазначити, що увага до проблем забезпечення безпечного існування актуальна не лише у практичному, а й у теоретичному сенсі, адже автори більшості наукових напрацювань у цій сфері інтерпретують зміст поняття «безпека» з позиції захищеності від загроз, небезпек і ризиків, їх міркування характеризуються переважанням суб'єктивних позицій, неоднозначністю оцінок та фрагментарністю

суджень [1]. У той час як саме сьогодні актуалізується потреба у формуванні цілісного уявлення про безпеку життєдіяльності як соціальне явище, розробці методології та методики дослідження, а також моделей і методів її забезпечення з позиції діяльносного самоствердження та самореалізації особистості.

Спроби систематизації наявних визначень безпеки й окреслення соціологічних аспектів її вивчення були здійснені В. Ліпканом, В. Родачиним. Так, В. Ліпкан на основі аналізу нормативно-правових актів, відповідних доктрин і теорій здійснив типологізацію наявних визначень концепту безпеки, виділивши чотири основні підходи до трактування його змісту: статистичний (безпека як стан захищеності від небезпек, загроз, ризиків); апофатичний (безпека як відсутність загроз і небезпек); діяльносний (безпека як система заходів, спрямованих на створення безпечних умов життєдіяльності); пасивний (безпека як стан дотримання певних параметрів й норм, від забезпечення яких безпосередньо залежить безпечність функціонування та розвитку динамічних систем) [2, с. 362-363].

В. Родачин, узагальнюючи наявні в науковій літературі підходи до розуміння сутності безпеки як соціального явища, зазначає такі основні напрями його вивчення:

- безпека як потреба й інтерес – кожна людина має об'єктивну потребу у забезпеченні таких умов життєдіяльності, коли її життю ніхто і ніщо не загрожує, проте цю потребу неможливо задовольнити повністю, тому у широкому розумінні «бути у безпеці» означає володіти ситуацією, коли суб'єктивне усвідомлення потреби знаходить своє відображення у формі інтересу, який стимулює й спрямовує діяльність людей;

- безпека як відчуття та цінність – люди мають суб'єктивне уявлення про наявність чи відсутність загроз, яке дозволяє їм корегувати власну поведінку, уникаючи явних/потенційних загроз і небезпек, тим самим безпека набуває статусу внутрішньої цінності;

- безпека як соціальне ставлення характеризується наявністю правил мирного співіснування та довіри;

- безпека як властивість об'єкта (системи) зберігати свої якості, характеристики, параметри за умов здійснення негативного впливу зовнішнього й внутрішнього середовища;

- безпека як стан об'єкта (системи), у якому відсутні будь-які деструктивні чинники, що можуть вивести її з рівноваги;

- безпека як процес чи соціальна функція суспільства, держави – таке розуміння її сутності передбачає складний процес оптимальної підтримки параметрів життєдіяльності об'єкта (системи), в межах такого процесуального трактування варто аналізувати динамічно змінні умови, механізми та стадії реалізації заходів безпеки;

- безпека як результат, рушійна сила розвитку – забезпечення безпечних умов життєдіяльності це завдання, що реалізується постійно, неперервно за будь-яких умов і обставин, гарантуючи знаходження системи у життєздатному стані, уможливаючи її розвиток;

- безпека як наука і мистецтво – наявність стійкого інтересу до проблем безпечного функціонування та розвитку суспільства, ускладнення механізмів забезпечення безпеки соціальних об'єктів обумовило становлення спеціальної галузі наукових знань [3].

Зазначені підходи можуть бути застосовані до концепту безпеки, проте вимагають свого доповнення у відповідності до сутнісного наповнення поняття «безпека життєдіяльності», що є до нього спорідненим. Тож метою даної статті є уточнення змісту безпеки життєдіяльності як соціального явища, а також з'ясування основних можливих соціологічних напрямів його дослідження.

У процесі аналізу наявних визначень безпеки варто акцентувати увагу на вивченні відповідних положень нормативних документів [4; 5; 6], в межах яких вона визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якого забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз [5]. Натомість уявлення науковців щодо змісту цього поняття суттєво різняться від законодавчо визнаного, перш за все, зважаючи на наявні межі вивчення, що існують у лоні різних наукових дисциплін.

У першу чергу, звернемося до розуміння безпеки як потреби захищеності, визначеності, стабільності та інших подібних станів, достатньо широко представлене у роботах класиків психоаналізу З. Фрейда [7], А. Адлера [8], К. Хорні [9] та ін.

З. Фрейд, використовуючи раціональні методи вивчення ірраціонально-несвідомого, доводить, що особистість намагається убезпечити власне життя шляхом зведення до мінімуму ризиків деструктивності через прийняття оптимальних рішень, які повинні враховувати біологічну природу, інстинкти і ментальність. Остання має глибинні корені й не піддається миттєвим змінам. Аналізуючи реакції людей на різного роду соціальні інновації, З. Фрейд дійшов висновку, що саме ментальність у більшості випадків гальмує швидкість реакції. Особливо у випадку прояву динаміки нелінійного розвитку, а також самоорганізації соціального буття. У зв'язку з цим виникає необхідність прикладати зусилля задля сприйняття наслідків інновацій або адаптації до них. Тим самим створюється ситуація тиску, механізмами

захисту від якого є витіснення, заперечення, регресія [7]. Використовуючи фрейдівську методологію, можна стверджувати, що в українській ментальності наявний компонент тривалої терпимості до всякого роду негараздів, проте його надломлення неминуче призводить до породження ризиків деструктивності у вигляді чисельних девіацій.

Будучи послідовником З. Фрейда, А. Адлер висловлював припущення про те, що мислення, поведінка особистості спрямовані на подолання відчуття власної неспроможності протистояти оточуючому світу. Іншими словами, людина створює ідеалізовану мету повної адаптації, яка ототожнюється з успіхом, щастям, безпекою життєдіяльності, а потім має досягати її [8]. Натомість К. Хорні, критикуючи ідеологізаторські ідеї З. Фрейда, стверджувала, що тривога, яка виникає внаслідок відсутності відчуття безпеки, є необхідним елементом психіки. Адже для того, щоб подолати почуття незахищеності, безпорадності, ворожості особистість вимушена вдаватися до захисних стратегій поведінки (любов і схвалення, керуючий партнер, обмеження, влада, експлуатація, визнання, захоплення, честолюбство, самодостатність і незалежність, беззаперечність) [9].

Соціальний психоаналіз знайшов своє продовження у гуманістичній психології. У своїй теорії потреб А. Маслоу виділяв з поміж інших потребу безпеки існування як вродженої потреби людини (потреби стабільності, порядку, закону, обмежень й залежностей, захисту, свободи від страху, болі, гніву, тривоги й хаосу), визначаючи її екзистенційну сутність. На його думку, саме її задоволення є необхідною умовою для можливості реалізації потреб наступних рівнів. За словами А. Маслоу, починаючи з раннього дитинства особа демонструє прагнення до стабільності, упорядкованості повсякденного життя, довіри до батьків, що ототожнюють для неї цілий світ. Непередбачуваність ситуації змушує дитину ховатися за спину дорослого у пошуках захисту від небезпек [10].

Потреба у безпеці є мобілізуючим фактором, що діє винятково у критичних ситуаціях таких, як війна, хвороба, стихійні лиха, напади, суспільні безладдя, спалахи злочинності, нервози, травми мозку, зниження авторитету, тривалі важкі хвороби [10]. У більшості людей загроза хаосу або нігілізму викликає відмову від будь-яких потреб вищого порядку на користь потреби у безпеці. Однак, зважаючи на те, що задоволення фізіологічних потреб і потреби у безпеці є необхідною умовою для переходу до потреб вищого порядку, бажання їх задоволення має позитивні наслідки.

А. Маслоу вважав, що середньостатистичний дорослий представник нашої культури прагне до того, щоб жити у безпечному, стабільному, організованому, передбачуваному світі, де діють раз і назавжди встановлені порядки й правила, де виключена невизначеність, безлад і хаос, де є сильні захисники, що охороняють його від загроз та небезпек. Потреба у безпеці рідко виступає в якості рушійної сили, адже вона превалює у критичних, екстремальних ситуаціях, спонукаючи мобілізацію сил у боротьбі з небезпеками. На його думку, якщо людина відчуває загрозу, то задоволення потреби у безпеці посідає провідне місце у формуванні поведінки людини, спрямовуючи її на досягнення стану благополуччя. Безпека стає цінністю, метою, що визначає не лише сприйняття світу, а й філософію майбутнього, формування визначеної системи ціннісних орієнтацій. Натомість за нормальних умов існування суспільства, у здорових людей потреба у безпеці виявляється лише у м'яких формах, наприклад, у вигляді прагнення влаштуватися на роботу до компанії, що надає своїм працівникам соціальні гарантії, у спробах відкладати кошти на «чорний день», в існуванні різних видів страхування. Тобто, у стабільний час потреба у безпеці, порядку проявляється через консервативну поведінку [10].

Логічним продовженням ідей психоаналізу й гуманістичної психології є концепції, що розглядають безпеку в якості властивості об'єкта (системи, особистості). Так, Ф. Мугулов підкреслює, що безпеку слід визначати як сукупність ознак, які характеризують стабільний стан захищеності об'єкта від різного роду загроз і небезпек, дія яких може негативно вплинути на його структурну та функціональну цілісність аж до повного руйнування або неконтрольованої трансформації на іншу об'єктивну якість. Він виділяє такі змістовні компоненти концепту безпеки як: безпека-ціль, безпека-норма, безпека-стан. У його розумінні безпека як ціль співпадає з метою стабільного розвитку суспільства, натомість визначення безпеки як соціальної норми дозволяє досліджувати її в якості соціальної цінності, інтегрованої до масової та особистісної свідомості. У той час як визначення безпеки як соціального стану надає можливість кількісної оцінки реального рівня загроз і небезпек на основі оперування якісними критеріями, що визначають параметри припустимих меж безпеки [11]. Актуальність даного підходу пов'язана з суб'єктивним переживанням стану безпеки з боку конкретної людини у системі просторово-часових характеристик. Окрім того, варто говорити про те, що стан небезпеки не завжди призводить до негативних наслідків, зокрема, детермінуючи розвиток особистості, якісні зміни характеристик життєдіяльності, що породжують нові умови взаємодії у системі «особистість-середовище».

Цікавий аспект у розумінні безпеки виділяє Є. Песегова, стверджуючи, що безпека являє собою стан стійкого функціонування і відтворення соціального об'єкта/суб'єкта, динамічна рівновага якого підтримується за допомогою особливого інституціонального середовища [12]. У своїх працях вона

розкриває інституціональний зв'язок освіти з феноменом безпеки, де перша виступає засобом соціального контролю, що фільтрує соціальні ризики.

У межах системного підходу В. Серебрянніков пропонує визначити безпеку як стан захищеності особистості, суспільства, держави від зовнішніх/внутрішніх небезпек і загроз, який базується на діяльності людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення, вивчення, попередження, послаблення, усунення та відбиття загроз, небезпек, здатних зруйнувати їх, позбавити фундаментальних матеріальних, духовних цінностей, нанести об'єктивно чи суб'єктивно неприйнятну шкоду, закрити шляхи для виживання і розвитку [13]. Таке розуміння концепту безпеки зумовлює необхідність формування відповідної науки або нового наукового напрямку як систематизованого узагальнюючого знання про безпеку, що виступає головною умовою виживання й розвитку людини, суспільства, держави, цивілізації.

С. Белов, А. Ільницька, А. Коз'яков визначають безпеку життєдіяльності як стан об'єкту захисту, за якого дія на нього всіх потоків речовини, енергії та інформації не перевищує максимально припустимих значень [14, с. 16]. Однак таке трактування не є однозначним, зважаючи на те, що і як слід визначати у якості максимально припустимого значення стану небезпеки.

Т. Владимірова пропонує визначити безпеку життєдіяльності крізь призму понять соціального порядку і девіацій, зважаючи, що безпека є властивістю соціального порядку зберігати й розвивати себе за умови поширення девіантної поведінки [15, с. 84]. Це визначення є доволі цікавим, у першу чергу, зважаючи на те, що соціальний порядок, забезпечуючи стабільність, стійкість й виживання, є цінністю як для окремої людини, так і для соціальної системи суспільства в цілому.

Безпека життєдіяльності як властивість особистості вивчається у низці теорій, зокрема Ш. Ісмаїлова [16], В. Губанова, Л. Михайлова, В. Соломіна [17, с. 43-44] та ін., присвячених проблемам становлення та розвитку особистості безпечного типу, якій властиві здатність до безпечної самореалізації в оточуючому світі, компетентність у питаннях забезпечення безпеки існування та розвитку, а також постійне продукування потенціалу безпеки в усіх без винятку сферах життєдіяльності.

Подібного роду ідеї знайшли своє продовження у напрацюваннях Ю. Воробйова, Р. Дурнева, В. Сапронова, Л. Толмачевої, Л. Горіної, П. Кайгородова, О. Вікторова, В. Кузнецова та ін., що вивчали питання сутності та особливостей формування культури безпеки життєдіяльності особистості.

Так, Ю. Воробйов визначає культуру безпеки життєдіяльності як стан суспільної організації людини, що забезпечує визначений рівень її безпеки в процесі життєдіяльності. Для розробки методичних основ формування культури безпеки життєдіяльності варто визначити об'єкти, у яких необхідно цю культуру формувати і які повинні бути її носіями, а також методи впливу на ці об'єкти з метою досягнення бажаних якостей і властивостей [18]. На його думку, в якості об'єкта формування культури безпеки життєдіяльності початкового рівня варто розглядати особистість як сукупність достатньо стійких та значимих якостей людини, набутих у процесі розвитку в соціумі і таких, що виявляються в процесі її життєдіяльності. Отже, безумовним є той факт, що домінанта безпечної поведінки соціальних груп, суспільства в цілому суттєво залежить від якостей й властивостей людей, що є їх членами. У той же час властивості соціальних груп, суспільства не визначаються лише властивостями складових елементів – особистостей, а й володіють системними властивостями вищого порядку.

Натомість, Р. Дурнев у своїх працях визначає культуру безпеки як соціологічну категорію, яка відображає соціальні відносини, спрямовані на усунення й мінімізацію або створення та емісію соціальних ризиків, загроз і небезпек, що виникають на рівні особистості, групи, суспільства, держави у різних соціальних ситуаціях. На його думку, культура безпеки життєдіяльності суспільства – це специфічна сукупність орієнтирів, засобів, форм й способів взаємодії людей (соціальних груп, інститутів) з середовищем існування, які можуть бути вироблені в ході спільного життя задля підтримки чи зміни окремих структур діяльності, соціальної взаємодії та спілкування [19]. Недоліком такого визначення є значне звуження номенклатури небезпек тільки до соціальної сфери, крім того, очевидно, що поряд з соціальними відносинами мають бути проаналізовані традиції, норми, артефакти тощо.

В. Сапронов розглядає культуру безпеки як спосіб і результат розумової життєдіяльності людини в галузі забезпечення безпеки, а також ступінь розвитку людини і суспільства у цій сфері. Формуючи культуру безпеки, людина використовувала у вигляді способів її розвитку захист об'єктів безпеки від загроз, що дозволило реалізовувати досягнутий суспільством рівень безпеки, а також попередження, боротьбу з причинами небезпек за рахунок перетворення оточуючого середовища. Результатами такого роду діяльності можна вважати технології, предмети і системи безпеки, що створені й постійно оновлюються людиною. Формування та розвиток культури безпеки особистості і суспільства реалізується засобами освіти та виховання [20].

Аналізуючи основні підходи до побудови концепції проектування культури безпеки засобами освіти, Л. Толмачева вивчає культуру безпеки в якості складного особистісного утворення, що являє собою інтеграцію ціннісних орієнтацій і досвіду життєдіяльності в ситуаціях, яким властиві ризики порушення

фізичного і/або психічного аспектів її безпеки. Інтегруючи у собі різні види культур – культуру здорового способу життя, екологічну культуру, культуру праці та побуту – культура безпеки життєдіяльності сприяє формуванню психологічного налаштування на забезпечення безпеки життєдіяльності й готовності до профілактики ризиків різної природи [21]. Культура безпеки, тим самим, на її думку, виступає в якості основи світогляду (системи цінностей), традицій (стійких правил поведінки членів суспільства, соціальної спадщини), а також як результату відповідної діяльності людини.

Л. Горіна також розглядає культуру безпеки життєдіяльності особи як педагогічну категорію, яка визначена як її діяльність, заснована на системі соціальних норм, переконань, цінностей, що забезпечує збереження життя, здоров'я та цілісності як у конкретний момент часу, так й у майбутньому. З іншого боку, культура безпеки життєдіяльності соціуму є вираженням зрілості і розвиненості всієї системи соціально значимих особистісних якостей його членів [22, с. 10-16].

Суттєво ризичність визначення культури безпеки життєдіяльності, дане П. Кайгородовим. Він розуміє під нею цілісне особистісне утворення, що має свою структуру й володіє інтегративними властивостями цілого, які не зводяться до властивостей окремих складових частин. Іншими словами, культуру безпеки життєдіяльності людини слід визначати як сукупність різноманітних матеріальних й духовних моделей життєдіяльності за будь-яких форм її активності. Серед ціннісних орієнтацій особистості, що становлять основу її культури безпеки життєдіяльності доцільно виділяти: світоглядну спрямованість усвідомлення особистісної та суспільної безпеки; морально-етичні уявлення щодо забезпечення безпеки; гуманістичні ідеали; правову й моральну культуру; політичну й економічну стабільність суспільства; внутрішню потребу до самовдосконалення у контексті безпеки життєдіяльності [23].

О. Вікторов пропонує визначати культуру безпеки життєдіяльності як цілісну систему знань про проблеми формування особистості, суспільства та держави, засновану на безпечному стилі життєдіяльності як у звичайних (побутових), так і в надзвичайних ситуаціях [24, с. 63]. Однак цей феномен залишається маловивченим, оскільки не вироблено загально визнаного визначення культури безпеки життєдіяльності як соціального явища, сфери практичної діяльності, галузі знань й навчальної дисципліни, з іншого боку – культура безпеки життєдіяльності повинна бути не тільки усвідомлена, а й визнана як безальтернативна модель поведінки людини.

У той час як В. Кузнецов зазначає, що культуру безпеки життєдіяльності варто вивчати як процес збереження цілей, ідеалів, цінностей, норм і традицій людини, сім'ї, суспільства; соціальних інститутів й мереж; забезпечення стійкої та конструктивної взаємодії людей; наявність визначеного рівня захищеності людини від неприйнятних ризиків, загроз, небезпек та викликів [25, с. 221].

У межах процесуального підходу до розуміння сутності безпеки В. Родачин, асоціюючи її із захистом життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави, наголошує увагу на необхідності досягнення стану безпеки як бажаного кінцевого результату. Тому пропонує вивчати її як процес чи систему, досліджуючи умови, алгоритми й стадії (етапи) реалізації заходів безпеки [3].

У своїх роботах К. Клементс звертає увагу на те, що більшість західних соціологів взагалі ігнорують поняття безпеки, зосереджуючи локус вивчення навколо систем забезпечення безпеки (влади, виборчих процесів, політичних організацій, правоохоронних органів і т. д.). Він визначає безпеку як фундаментальний соціальний процес, спрямований на формування відносно безпечних соціальних, політичних й економічних (просторів) об'єднань, що дозволяють людям жити, пересуватися й бути вірними їх культурі, мові та самобутності, не остерегаючись прямих/опосередкованих, явних/потенційних загроз і небезпек [26].

У розумінні В. Щербини, безпека включає відповідні системи інформаційно-аналітичного моніторингу, попереджувальних, профілактичних, поточних і прогнозованих заходів щодо впливу на можливі загрози й має на меті нейтралізацію можливих негативних наслідків. Іншими словами, сутність безпеки він розкриває через існування певного «бажаного» стану суб'єктів, за умови досягнення якого ймовірність змін притаманних їм властивостей, якостей та параметрів за рахунок впливу факторів зовнішнього середовища не спричиняє негативного впливу або цей вплив здійснюється у межах припустимого інтервалу змін [27, с. 222].

Існуючий соціальний запит щодо встановлення сутнісної природи, механізмів й закономірностей відтворення, поширення умов безпечного існування, необхідність динамічних змін наявних систем забезпечення безпеки різного роду соціальних об'єктів обумовили зародження та розвиток особливого дослідницького напрямку – соціології безпеки, яка поряд з безпекою життєдіяльності, сек'юритологією, севітологією, валеологією, фізіологією, соціоекологією, ергономікою, синергетикою, філософією безпеки, психологією безпеки, безпекою праці виступила невід'ємною складовою даної предметної сфери досліджень.

Актуальність вивчення безпеки життєдіяльності в межах соціологічного підходу детермінована рядом причин. У першу чергу, йдеться про логіку розвитку самої соціології як науки й необхідності синтезу

досягнень соціологічного та соціально-психологічного знання у сфері безпеки. Масштаби поширення та розмаїття загроз, небезпек і ризиків, а також невідповідність існуючих технологій збереження цілісності соціальної системи наявним запитам актуалізувала необхідність переосмислення сутності безпеки як такої. З іншого боку, в умовах нової соціальної реальності, яка традиційно визначається як нестабільна, стрімко зростає число людей із деформованою потребою безпеки, спричинене відчуттям незадоволеності теперішнім й відсутністю впевненості у майбутньому, що, у свою чергу, призводить до руйнування особистості, поширення страхів, тривоги, постійного стресу, зниження або повної відсутності культури безпеки життєдіяльності. Виникає запит щодо вивчення соціально-психологічної природи активності особистості, спрямованої на забезпечення власної безпеки, зокрема постає питання організації та проведення соціологічних моніторингових інтегративних оцінок життя особистості з позиції сприйняття нею станів безпеки/небезпеки задля окреслення спектру моделей, умов та можливих чинників безпечної життєдіяльності [28].

Узагальнюючи, зазначимо, що активні наукові дискусії та чисельні публікації з питань безпеки свідчать про складність й багатогранність цього соціального явища. У процесі аналізу розглянутих теоретичних концепцій, практичних напрацювань можна сказати, що безпека – це такий стан упорядкованої сукупності суспільних відносин, за якого природно розвиваються здібності й реалізуються соціально значимі потреби особистості, суспільства, держави; належним чином захищені від внутрішніх/зовнішніх, потенційних/явних загроз прав і свободи людини, громадянина, забезпечуючи тим самим розвиток та збереження матеріальних й духовних цінностей суспільства, нормальне функціонування і розвиток конституційного ладу, територіальної цілісності, суверенітету держави. У той час безпека життєдіяльності як соціальне явище є складовою втілення культури безпеки, складним утворенням, що передбачає формування мотивації безпечного життя, спрямування базової культури безпечної поведінки, розвиток таких компетенцій як сформованість комплексу знань й навичок своєчасного розпізнавання можливих загроз безпеці, знання стандартних правил поведінки в екстремальних ситуаціях, вміння реалізовувати дії щодо самозбереження.

Спираючись на подане визначення поняття «безпека життєдіяльності», а також розділяючи міркування В. Ліпкана, В. Родачина, пропонуємо виділити наступні можливі соціологічні аспекти його вивчення:

- 1) об'єктивно-суб'єктивний (безпека життєдіяльності як потреба, цінність, відчуття захищеності);
- 2) структурно-функціональний (безпека життєдіяльності як атрибут соціального об'єкта, що забезпечує стан його динамічної рівноваги, або система заходів, спрямованих на прогнозування, упередження, мінімізацію негативних наслідків загроз, небезпек і ризиків);
- 3) соціокультурний (безпека життєдіяльності як дотримання норм, правил поведінки від забезпечення яких залежить безпечність функціонування та розвитку динамічних систем, а також становлення та розвиток особистості безпечного типу, формування культури безпеки життєдіяльності);
- 4) науковий (безпека життєдіяльності як наукова дисципліна, що вивчає сутність, механізми й закономірності безпечного життя, розробляє технології забезпечення безпеки функціонування та розвитку соціальних об'єктів).

Останній напрям є найперспективнішим, зважаючи на його комплексність, можливість поєднати у собі три попередні, адже становлення нового наукового напрямку матиме низку суттєвих переваг для подальшого розвитку системи сучасного наукового знання про безпеку, головними серед яких є:

- можливість створення надійної та зручної теоретичної основи для вивчення безпеки як стану захищеності від зовнішніх/внутрішніх, потенційних/явних загроз в межах прийняттого ризику, який базується на діяльності людей;
- утворення конкретного категоріально-термінологічного апарату; створення тісної взаємодії соціології з реальним життям людей; розробка методології та методики обчислення інтегрального індексу безпеки життєдіяльності;
- предметна демонстрація можливостей конкретно-соціологічних досліджень щодо можливості здійснення управлінського впливу на ефективність діяльності системи забезпечення безпеки функціонування та розвитку особистості, суспільства, держави;
- поширення стереотипів безпечної поведінки у повсякденному житті, підвищення ступеню захищеності у всіх сферах життєдіяльності шляхом формування особистості безпечного типу, популяризації культури безпеки життєдіяльності.

ЛІТЕРАТУРА: 1. Калашнікова Л. В. Концептуалізація понять «безпека», «безпека життєдіяльності» у межах сучасної соціологічної науки / Л. В. Калашнікова // Молодий вчений. – 2016. – Т. 39. – №. 12. – С. 122-128. 2. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки : підручник / В. А. Ліпкан. – К.: КНТ, 2009. – 631 с. 3. Родачин В.М. Безопасность как социальное явление // Право и безопасность. – № 4(3). 2004. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dpr.ru/pravo/pravo_10_5.htm. 4. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію національної

безпеки України» [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3/97-вр>. **5.** Закон України «Про основи національної безпеки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. **6.** Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони» [Електронний режим]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>. **7.** Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции / Авторы очерка о Фрейде Ф.В. Бассин и М. Г. Ярошевский, пер. Г. В. Барышникова / З. Фрейд. – М.: Наука, 1989. – 456 с. **8.** Адлер А. Наука жить. / А. Адлер; пер. с англ. Е. О. Любченко, пер. с нем. А. А. Юдина. – К.: Port-Royal, 1997. – 285 с. **9.** Хорни К. Наши внутренние конфликты / К. Хорни; пер. с англ. В. Старовойтова. – М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 560 с. **10.** Маслоу А. Мотивация и личность. / пер. А.М. Татлыбаевой. – СПб: Питер, 2007. – 528 с. **11.** Мугулов Ф. К. Теоретико-методологические и прикладные аспекты социологического анализа безопасности личности в современной России: Монография / Ф.К. Мугулов. – Сочи : Изд-во СГУТиКД, 2003. – 302 с. **12.** Песегова Е. В. Высшая школа как стратегический компонент национальной безопасности РФ (социологическая интерпретация) / Е. В. Песегова // Научные ведомости БелГУ. Сер. «Философия. Социология. Право». – 2009. – №10(65). – Вып. 9. – С. 114-117. **13.** Серебрянников В.В. Политическая безопасность / В.В. Серебрянников // Свободная мысль. – 1997. – № 1. – С. 18-32. **14.** Безопасность жизнедеятельности : учебник для вузов / С. В. Белов, А. В. Ильницкая, А.Ф. Козьяков и др.; [под общ. ред. С. В. Белова]. – М. : Высш. шк., 1999. – 447 с. **15.** Владимирова Т. В. Социальная безопасность: к обоснованию социологической перспективы / Т. В. Владимирова // Идеи и идеалы. – 2011. – № 1 (7). Т. 2. – С. 78-85. **16.** Исмаилов Ш. О. Модель формирования безопасного поведения личности / Ш. О. Исмаилов // Известия Дагестанского государственного педагогического университета. – 2010. – №2. – С. 25-29. **17.** Губанов В. М. Чрезвычайные ситуации социального характера и защита от них : [учеб. пособие] / В. М. Губанов, Л. А. Михайлов, В.П. Соломин. – М.: Дрофа, 2007. – 228 с. **18.** Воробьев Ю. Л. Культура безопасности жизнедеятельности: системообразующий фактор снижения риска чрезвычайных ситуаций в современной России / Ю. Л. Воробьев // Право и безопасность. – 2006. – №3-4. – С.20-21. **19.** Дурнев Р. А. К вопросу о культуре безопасности жизнедеятельности / Р. А. Дурнев // Технологии гражданской обороны. 2006. – Вып. 2. Том 3. – С. 64-67. **20.** Сапронов В. В. Идеи к общей теории безопасности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://обж.рф/data/documents/sapronov_teoriya.pdf. **21.** Толмачева Л. В. Основные подходы к построению концепции педагогического проектирования культуры безопасности / Л. В. Толмачева // Альманах современной науки и образования. – 2007. – № 5 (5). – С. 225-228. **22.** Горина Л. Н. Культура безопасности жизнедеятельности: (Методол. и технол. аспекты): Монография / Л.Н. Горина; под науч. ред. Ю.К. Черновой. – Тольятти: Тольят. гос. ун-т, 2002. – 378 с. **23.** Кайгородов П. И. Педагогические средства проектирования интегративного курса «Основы культуры безопасной жизнедеятельности»: автореф. дис. ... канд. пед. наук / П. И. Кайгородов. – Ростов н/Д, 2012. – 25 с. **24.** Викторов А. Ш. Введение в социологию безопасности: [курс лекций] / А. Ш. Викторов. – М.: «Канон +» РООИ «Реабилитация»: ОИ «Реабилитация», 2008. – 568 с. **25.** Кузнецов В.Н. Социология безопасности: учебное пособие / В.Н. Кузнецов. – М., КДУ, 2009. – 422 с. **26.** Clements K. Toward Sociology of Security / Clements K. / University of Colorado Conflict Research Consortium Working Paper 90-4, July, 1990. – 205 p. **27.** Щербина В. М. Інформаційне забезпечення економічної безпеки підприємств і установ / В. М. Щербина // Актуальні проблеми економіки. – 2006 – № 10 (64). – С. 220-225. **28.** Калашнікова Л. В. Соціологічний моніторинг безпеки життєдіяльності особистості: проблеми теорії / Л. В. Калашнікова // Український соціум. – 2017. – № 1. – С. 49-59.